

Паглядзі на неба

Воз замест Вялікай Мядзведзіцы, Птушыная дарога замест Млечнага шляху, Заранка замест Венеры... Пра старажытную астралогію, беларускі Стоўнхендж і зорнае неба ва ўяўленнях беларускага народа распавядае фалькларыст Руслан КАЗЛОЎСКІ.

Беларусы спакон вякоў мелі ўласныя, адрозныя ад іншых народаў уяўленні пра зорнае неба, якія нават сотню гадоў таму яшчэ шырока бытавалі сярод простага люду і фіксаваліся даследчыкамі ў розных кутках Беларусі. У выніку ўрбанізацыі і пераезду высокай долі насельніцтва ў гарады на працягу XX стагоддзя паступова губляліся веды старажытных уяўленняў, забываліся фальклорныя творы і міфалогія. На змену ім, у адпаведнасці з новамодалымі тэндэнцыямі, шырока сталі распаўсюджвацца веды Зараастрыскай (Персідскай), Ведычнай (Індыйскай) і Заходняй астралогіі.

Наша айчынная традыцыя існавала задоўга да задзякальнай астралогіі, якая ўзнікла ў Персіі каля V стагоддзя да нараджэння Хрыстовага і шырокі распаўсюд пачала набываць ужо на пачатку новай эры. Напрыклад, у Мінску ў садзе камянёў знаходзіцца валун з выявай карты зорнага неба, дзе адлюстраваны Сонца, Месяц і некаторыя зоркі і планеты. Датуецца дадзены артэфакт прамежкам VI – II тысячагоддзяў да новай эры і з'яўляецца найбольш старажытным на тэрыторыі краіны. У адрозненне ад брытанскага Стоўнхенджа старажытныя продкі сучасных беларусаў не ўзводзілі нейкіх каменных пабудов. На вольным ад расліннасці месцы на ўзвышшы ставіўся валун, з якога і пачынаўся адлік «сістэмы каардынат». Вакол яго выкладаліся камяні меншага памеру – зоркі і планеты. З дапамогай назіранняў за рухам нябесных цел, іх месцам рабіліся разнастайныя прадказанні і чынілася своеасаблівая варажба (пра будучы лёс асобнага чалавека, значныя падзеі для паселішча ці нават усяго народа). Даследчык Уладзімір Васюк зазначае: «На Полаччыне і Гродзеншчыне паблізу рэк захаваліся капішчы, якія таксама служылі «абсерваторыямі». Яны самі лічыліся «нулявым пунктам адліку», а вакол іх, па баках свету, размяшчаліся 4, 8, 16 камянёў, адносна якіх потым і фіксавалі перамяшчэнне нябесных целаў. Між іншым, сама сістэма назіранняў за зорным небам ў нашых продкаў мела назву віцьба (ад кораня «віт» – назіранне). Гэта тагачасны аналаг слова «астралогія».

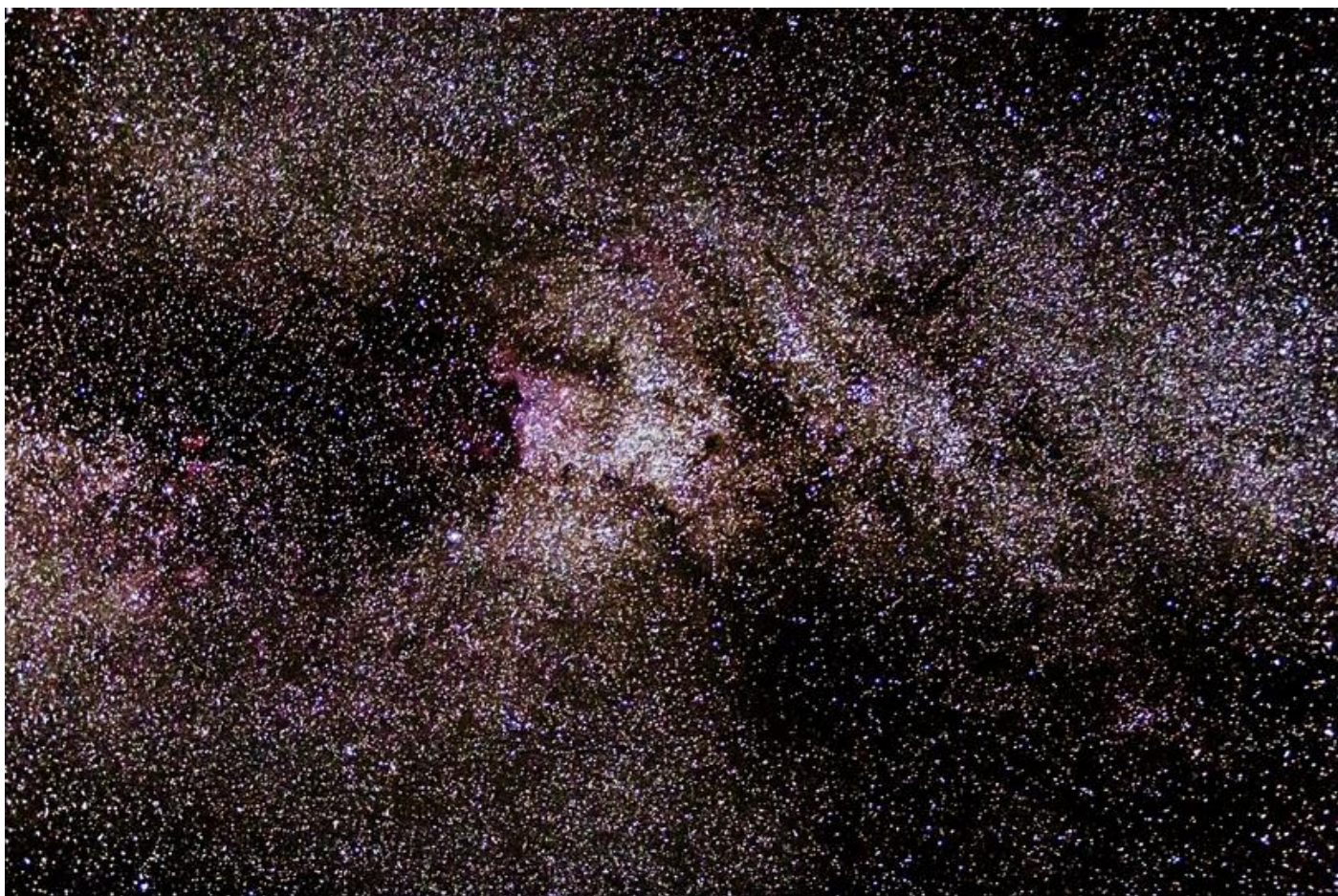
Задзяк старажытных беларусаў складаўся не з 12, а з 16 адзінак-сузор'яў, хаця ў традыцыйным фальклоры выразна акрэсленае задзякальнае кола адсутнічае. Вялікай Мядзведзіцы не было, сузор'е называлі Воз. Паводле старажытных павер'яў, гэта была калясніца бога Перуна, які маланкамі разганяў злых духаў падчас навальніцы. З прыходам хрысціянства ў народных уяўленнях замест Перуна на калясніцы стаў ездзіць святы Ілля і «перунамі» разганяць чарцей.

Сузор'е Пляяды нашы продкі, паводле даследчыка фальклора А. Сержпутоўскага, звыш сотні гадоў таму называлі Сітко: «Гэта тыя свечкі, якія гараць на небе там, куды збіраюцца праведныя душы людзей. Тут анёлы адсейваюць праведныя душы ад грэшных». Па адной з легенд, назва сузор'я Сіта, бо праз яго Бог прасеяў першыя зярняты жыта (купка зорак падобна да дзірак ў сіце).

Арыён называлі Касцы – падчас найлепшай бачнасці зорак увесну і ўвосень пачыналіся разнастайныя земляробчыя працы, адкуль і паходзіць назва. У некаторых

мясцовасцях сузор'е называлі Каромысел, бо, на думку народа, «тры зоркі ў поясе сузор'я – гэта дзяўчына, якая нясе праз плечы каромысел».

Млечны шлях называлі Птушынай дарогай, бо яе стварыў Бог, каб птушкі не зблудзілі, адлятаючы ў вырай, і, вяртаючыся назад, не збіліся са шляху. Зорку Венеру празвалі ў народзе Заранкай. Даследчык Цімафей Авілін зазначае: «На Палессі зафіксавана назва Воўчая зорка. Там лічылі: калі гэтую зорку бачна ўвечары, у гэты час прачынаюцца ведзьмы, выпаўзаюць чэрці і выходзяць ваўкі... Яшчэ адна назва Венеры – Дзянніца. Быццам бы калі Бог скінуў Люцыфера, той ператварыўся ў зорку».

Малую Мядзведзіцу беларусы называлі Малым Возам або Малымі Калёсамі, а Палярную зорку – Паўночнай зоркай. У адной з народных казак пра Паўночную зорку гаворыцца як пра цвік, убіты ў неба. Сузор'е Лебедзь на беларускай зямлі заўсёды называлася Крыж – па падабенству. Паводле народных легенд, у сузор'і «і ёсць частка крыжа – хрысціянскай рэліквіі, на якой быў распяты Хрыстос». Пасля ўкрыжавання Сына Божага на Зямлі засталіся не толькі кроплі крыві, рэшткі вопраткі, але і цвікі, фрагменты крыжа. Трэба толькі паглядзець на неба...

Валасажарам называлі сузор'е Валасы Веранікі. Існуюць розныя погляды на гэтую назву. Напрыклад, што гэта бог Вялес у вобразе лятучага Цмока атаясамліваўся з чароўнай вогненнай птушкай. На думку прафесара Т. Шамякінай, «назва азначае «жар валасоў», інакш кажучы, чароўную істоту з залатымі валасамі – дачку Сонца. Сузор'е,

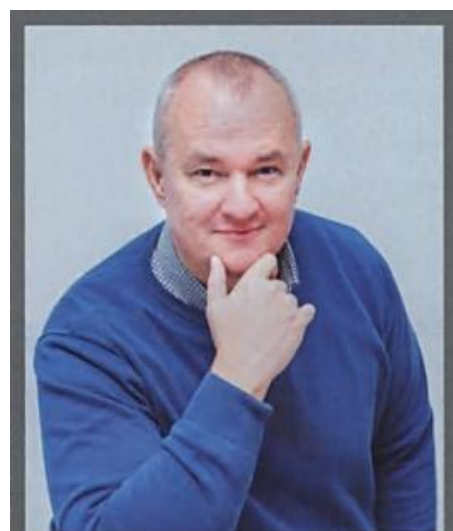
дарэчы, знаходзіцца блізка да экліптыкі Сонца, а Золатавалоска – распаўсюджаны вобраз у казках многіх народаў».

Сузор’е Дракон просты люд называў Змей. Беларускі этнограф і фалькларыст Міхал Федароўскі напрыканцы XIX стагоддзя на Палессі зафіксаваў легенду, паводле сюжэта якой Цмока закалоў святы Юры, а пасля разам з дзідай прыбіў да неба каля Паўночнай зоркі.

І сёння людзі ў ясную ноч глядзяць на неба, зачараваныя яго прыгажосцю і глыбінёй, разважаюць пра свой лёс, каханне, справы, як і спрадвеку гэта рабілі нашы далёкія продкі, назіраючы за сузор’ямі, рухам нябесных сфер. У кожнага народа ў свеце ёсць свае культурныя здабыткі, а ў нас, беларусаў, — самабытныя, спрадвечныя веды пра зорнае неба.

Фота: Сяргей Марозаў

Руслан Канстанцінавіч КАЗЛОУСКІ – кандыдат філалагічных навук, дацэнт кафедры беларускай філалогіі Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Янкі Купалы, член Саюза пісьменнікаў Беларусі. Літаратуразнавец, літаратурны крытык, фалькларыст.